

Ю. Р. Злидник

Аксіологічні основи формування та реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій

Розглянуто особливості функціонування сільських територій України в контексті необхідності формування пріоритетних напрямів їх соціально-економічного розвитку. Обґрунтовано пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку сільських територій з урахуванням ціннісних засад. Визначено необхідність врахування ціннісних засад як на етапі формування пріоритетних напрямів розвитку сільських територій, так і на етапі їх реалізації. Окреслено особливості сучасної економічної діяльності на сільських територіях без чітких сформованих ціннісних чинників та їх застосування, а також визначено перспективи розвитку економічної діяльності за умови здійснення суб'єктами господарювання своїх обов'язків ґрунтуючись на глибоких внутрішніх аксіологічних засадах.

Ключові слова: аксіологічні основи, пріоритетні напрями, сільські території, розвиток.

Розглядаючи проблематику соціально-економічного розвитку сільських територій варто зазначити відсутність чітких пріоритетів у даній сфері, їх несформованість та невпорядкованість. Існують окремі та частково виділені основні напрями розвитку на сільських територіях (в основному вони стосуються сфери сільськогосподарського виробництва, підсилюючи тим самим монофункціональність розвитку даних територій) в стратегіях як загальнодержавного, так і регіонального рівнів, а також наукових публікаціях. Відтак, відсутність чіткого формулювання пріоритетних напрямів розвитку сільських територій призводить до їх хаотичного соціально-економічного поступу. В свою чергу, власне такі наявні тенденції зачасти формують підвалини неефективного розвитку сільських територій в Україні, а також призводять до негативних наслідків в соціально-економічній сфері, зокрема: дестабілізації соціального забезпечення мешканців сільських поселень та неефективного економічного курсу.

Варто погодитись з автором [1], який зазначає, що держава постійно приділяє увагу питанням розвитку села. Проте, аналіз стану розвитку сільських територій вказує на відсутність системних заходів і практичних дій, підпорядкованих поточним і стратегічним інтересам та проблемам конкретного сільського населеного пункту, виробничо-господарської

© Ю. Р. Злидник, 2013.

структури, кожного мешканця села. Сьогодні не лише виробництво сільськогосподарської продукції повинно бути фундаментом розвитку сільських територій, а й піклування, в першу чергу, про селянина, його потреби, бажання, створення умов для нормальної життєдіяльності сільського населення [1].

Однак формування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні потребує також міцної ціннісної основи з метою забезпечення максимально корисного ефекту для населення. Адже за умов формування пріоритетних напрямів із виключно лобістських інтересів конкретних бізнес-груп чи олігархічних кланів, яких не цікавить довготермінова перспектива розвитку українського села, а лише короткотермінова фінансова вигода, постає питання ефективності таких пріоритетів соціально-економічного розвитку для сільських територій загалом.

Дослідження проблем розвитку сільських територій в контексті висвітлення пріоритетних напрямів у соціально-економічному аспекті здійснює ряд вітчизняних вчених, зокрема В. Борщевський, В. Крупін, О. Бородіна, О. Павлов, П. Музика, Х. Притула, Ю. Губені.

Проте, поза увагою дослідників залишається аксіологічна складова, яка є фундаментальною, зокрема на етапах формування та реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій з метою забезпечення максимально можливої ефективності цих процесів.

Відтак, метою даної статті є обґрунтування місця та значення аксіологічних основ в процесі формування і реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій України, а також структуризація та формування цих напрямів.

Передусім важливо зазначити, що результат, як підсумовуючий елемент діяльності (в тому числі, соціально-економічної) буде відмінним в залежності від поставлених на початку процесу цілей та пріоритетів. Якщо у випадку нашого об'єкта дослідження цілі не поставлені з метою забезпечення зростання загального благополуччя населення сільських територій, відповідно мінімальною буде і ймовірність досягнення такого результату. Зворотна формула досягнення результату полягає в тому, що він буде дорівнювати поставленим цілям та прикладеним зусиллям для їх досягнення за мінусом ефекту дії непередбачуваних (форс-мажорних) обставин. Відтак, за умов експансійно-руйнуючої дії великих агрокомпаній, мета діяльності яких полягає лише у максимізації прибутків; опортуністичної та корумпованої діяльності урядовців та місцевих чиновників з метою лише власного збагачення; знецінення

праці сільських домогосподарств шляхом заниження закупівельної ціни сільськогосподарських видів продукції (зокрема, через відсутність розвинених логістичних систем) та отриманням посередниками надмірних прибутків від реалізації товарів. За цих умов очікувати ефективного розвитку соціально-економічно сільських територій, загалом, та добробуту населення, зокрема, не варто, як свідчить про це понад двадцятирічна практика України.

Відсутність чітко сформованих стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій та неефективність їх реалізації призводить до занепаду сільської соціальної інфраструктури, відсутності робочих місць, елементарних культурно-побутових умов життя селян, низького розвитку сільських територій, недостатніх умов для розвитку підприємництва на селі, що в свою чергу сприяє відтоку сільського населення, особливо молоді, до міст і закордон заради більш престижних заробітків та в пошуках кращої долі. Обмеженість виробничої сфери села сільським господарством, низький розвиток різних видів несільськогосподарської діяльності призводять до неможливості працевлаштування осіб, вивільнюваних із сільського господарства, без зміни місця проживання, а отже, сприяють обезлюдненню сільських територій. Ці та інші умови призводять до деградації сільського населення, зростання злочинності, поширення пияцтва та наркоманії, руйнування сімей, збільшення кількості самогубств і в кінцевому підсумку, до зменшення чисельності мешканців села [1].

Таким чином утворюється замкнуте коло неефективного соціально-економічного розвитку сільських територій України – де, з одного боку, втрата цінностей значною кількістю населення призводить до опортуністичної, а також девіантної поведінки, що в свою чергу негативно впливає на здійснення суб'єктами господарювання економічної діяльності та зростання соціальної напруги в суспільстві, а з іншого боку, низький рівень соціально-економічного розвитку сприяє руйнації (а згодом ймовірно і втраті) ціннісних основ особистості. На нашу думку, вийти із цього замкнутого кола неефективності соціально-економічного розвитку сільських територій можна шляхом переоцінки цінностей, якими у своїй щоденній практиці керуються суб'єкти господарювання різних рівнів та формування міцних ціннісних основ на яких повинен відбуватися подальший поступ та розвиток даних територій, як економічний так і соціальний. Адже, тільки за умов зміни у векторі покращення ціннісних засад особистості, а саме: духовних, моральних, освітніх, культурних та ментальних можна стверджувати про наявність необхідної бази для

здійснення економічної діяльності, яка буде покликана забезпечити максимально позитивну ефективність (результативність) для суспільства, в даному випадку – мешканців сільських територій. Таке твердження не буде правильним, якщо в його основу замість аксіологічних засад особистості покласти високий рівень її економічного забезпечення, адже на прикладі України постає очевидним той факт, що власне багато із суб'єктів господарювання, дохід яких є вище середнього (тобто вони матеріально забезпечені), характеризуються такою діяльністю (девіантною, іллегальною, опортуністичною, антигуманною тощо), результатом якої є негативним для соціально-економічної системи України загалом, та сільських територій зокрема. Власне тому, аксіологічні засади кожного громадянина України, а відповідно і суб'єкта економічних відносин, вважаємо визначальними (фундаментальними) та необхідним для побудови ефективної, гуманної, легітимної соціально-економічної системи країни (в тому числі й сільських територій).

Відтак, необхідність врахування міцної ціннісної основи при формуванні та реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій країни є актуальною та вкрай важливою, щоб дані пріоритети були збудованими на ціннісних підвалинах чесності, відповідальності, сумлінності, справедливості, свободи, освіченості, культури. Таке аксіологічне підґрунтя дозволить уникнути формування тих пріоритетних напрямів, що не покликані забезпечувати ефективний соціально-економічний розвиток сільських територій загалом, а лише окремих людей, суспільних верств, які різними методами та шляхами (не завжди законними) отримали та утримують владу у своїх руках.

Отже, до пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій України, сформованих на ціннісних основах, слід віднести наступні:

1) *всезагального благополуччя*. На жаль, всеукраїнська тенденція збагачення олігархічних кланів, окремих груп людей, які узурпували владу у своїх руках і використовують її виключно з метою власного збагачення, а не з метою, прописаною в їхніх функціональних обов'язках, тобто на благо суспільства, знаходить своє відлуння і на сільських територіях, що унеможливує рівність у доступі до суспільних благ різними верствами сільського населення, тим самим виключаючи можливість зростання рівня всезагального благополуччя (що виявляється у заниженій вартості оплати праці, часто «нелюдських» умовах праці тощо). Принцип праці: «все для блага людей» на даний час не знаходить свого втілення у соціально-економічній системі України загалом та сільських територій зокрема.

2) *комплексного розвитку сільської території*. Необхідно підкреслити, що зачасти спостерігаємо відсутність при запровадженні нових видів діяльності, реалізації інноваційних проєктів, виконанні програм розвитку комплексного позитивного результату як економічного так і соціального, адже часто покращення в одному напрямі веде до значного погіршення в іншому. Власне такі тенденції, по-особливому яскраво простежуються у функціонуванні великих агропромислових підприємств на сільських територіях. Діяльність яких доволі часто приносить користь та позитивний результат з одного боку, а з другого боку несе за собою ряд екологічних та інших проблем. Тому, важливо враховувати усі можливі позитивні та негативні наслідки, зокрема впроваджених нововведень чи удосконалених наявних з метою забезпечення ефективного комплексного розвитку сільських територій.

3) *інвестування у виховання та формування якісного людського потенціалу*. Незважаючи на значний розвиток техніки і технологій, усе ж людина залишається рушієм соціально-економічного розвитку в тому контексті, що від її діяльності основною мірою залежить те, чи будуть використанні сучасні досягнення в сфері техніки та технологій на благо людству, чи, навпаки, матимуть негативний вплив. Також, значні девіантні прояви серед населення (це особливо яскраво видно на прикладі сільського), як алкоголізм, наркоманія, розбої, напади з метою вбивства, зокрема в стані алкогольного сп'яніння, дестабілізують соціально-економічний розвиток сільських територій України. Тому з метою зниження рівня девіантних проявів, ефективного та гуманного використання новітніх досягнень техніко-технологічної сфери на сільських територіях України необхідним є виховання якісного людського потенціалу на ціннісних основах глибокої духовності, високої моралі та культури, правильної ментальності та якісної освіти.

4) *відповідального використання ресурсів*. Проблема виснажливого використання ресурсів сільських територій уже протягом десятиліть не знаходить свого вирішення в Україні. Особливо яскраво це демонструють перманентні, несанкціоновані, іллегальні вирубки лісів, що призводить до небезпеки зростання кількості зсувів ґрунтів та й порушення загального біосферного балансу.

5) *інноваційності*. З часів незалежності України відбулися значні зміни в соціально-економічному житті населення, зокрема мешканці країни менше упереджені в ставленні до чогось нового, як це було в часи Радянського Союзу, однак в ментальності ще не простежується

постійного прагнення до пошуку найбільш оптимальних шляхів розв'язання проблем та здійснення господарської діяльності.

Бородіна О.М. зазначає про необхідність декількох напрямів соціальних інноваційних змін на національному рівні, що могли б слугувати знаряддям прогресу в сільському розвитку на локальному рівні, зокрема [2]:

- зміни в системі сільської освіти – трансфер нових несільсько-господарських знань для сільських жителів на базі нових навчальних курсів, які мають робити акцент не тільки на тому, щоб передати певні знання в професійній сфері, а й на тому, щоб навчити вчитися, аналізувати, думати, знаходити нові шляхи вирішення багатоаспектних сучасних проблем;
- запровадження програм створення місцевих ініціативних груп та формування лідерів, які можуть започаткувати розробку проєктів і стратегій місцевого розвитку та їх практичну реалізацію на локальному рівні;
- комп'ютеризація громад як високоефективний і порівняно дешевий спосіб подолання соціальної ізоляції сільських жителів: створення можливостей доступу до сфери послуг (банківських, освітніх, медичних тощо); поширення інформації про громади у віртуальному просторі; формування інформаційних мережевих структур з включенням сільської місцевості [2].

б) *багатофункціональності*. Варто погодитись з О.М. Бородіною щодо необхідності зміни у ставленні до вітчизняного сільського господарства як великотоварного експортоорієнтованого виробництва, що забезпечить вихід України у світові аграрні лідери. Ці зміни ознаменують собою зміщення основних пріоритетів у державній політиці на збільшення активів бідних домогосподарств, підвищення продуктивності дрібних селянських господарств за рахунок їх доступу до формування доданої вартості у сільськогосподарському виробництві, на створення в сільській місцевості економічних можливостей неаграрних видів економічної діяльності, якими могли б скористатися бідні верстви сільського населення [2]. Відтак багатофункціональність є близькою перспективою для забезпечення покращення рівня соціально-економічного розвитку даних територій.

До аксіологічних основ формування та реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій України слід віднести духовні, моральні, культурно-освітні та ментальні чинники. Перелік ціннісних факторів може змінюватись в залежності від

конкретної ситуації та часу, однак його наявність та практика у щоденній діяльності суб'єктів господарювання на сільських територіях є життєво необхідним, що очевидно з табл. 1.

З таблиці бачимо необхідність наявності ціннісної основи особистості та постійного впливу аксіологічних чинників на діяльність суб'єктів господарювання з метою забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку сільських територій та доступного всім результату від такого поступу, причому як на етапі формування так і реалізації його пріоритетних напрямів. Адже, ми зможемо стверджувати про ефективність формування та реалізації пріоритетних напрямів за умов несправедливого розподілу фінансів, нечесного шляху отримання дотацій сільськогосподарськими виробниками, неосвіченістю управлінського персоналу тощо.

Відтак, з кожним новим роком незалежності України з усе більшою гостротою й актуальністю постає необхідність ефективного формування

Таблиця 1

Ілюстрація необхідності цінностей на етапах формування та реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій України

Цінність	Приклад сфери застосування цінностей	Наявність (+) чи відсутність (-) впливу цінностей на етапах формування та реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій України	
		Етап формування	Етап реалізації
Справедливість	Розподілу ресурсів; доступу до загальних суспільних благ (освіти, медицини); інфраструктурного забезпечення життєдіяльності; кадрового забезпечення органів влади, державних підприємств тощо.	+	+
Свобода		+	+
Чесність		+	+
Сумлінність		+	+
Відповідальність		+	+
Незалежність		+	+
Освіта		+	+
Мудрість		+	+

Джерело: власна розробка.

та реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій на міцних аксиологічних основах.

Список використаних джерел

1. Проблеми розвитку сільських територій та зайнятості мешканців села / Т. В. Решетько. - Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2009_15/stat_09/19.pdf.
2. Бородіна О. М. Соціальні інновації в системі сільського розвитку: концептуальні підходи / О. М. Бородіна // Режим доступу : www.me.gov.ua/file/link/151218/file/UkrEcon9-2010_Borodina.pdf

Злыдник Ю.Р. Аксиологические основы формирования и реализации приоритетных направлений социально-экономического развития сельских территорий.

Рассмотрены особенности функционирования сельских территорий Украины в контексте необходимости формирования приоритетных направлений их социально-экономического развития. Обоснованы приоритетные направления социально-экономического развития сельских территорий с учетом ценностных основ. Определена необходимость учета ценностных основ как на этапе формирования приоритетных направлений развития сельских территорий, так и на этапе их реализации. Очерчены особенности современной экономической деятельности на сельских территориях без четко сформированных ценностных факторов и их использования, а также определены перспективы развития экономической деятельности в условиях выполнения субъектами хозяйствования своих обязанностей основываясь на глубоких внутренних аксиологических основах.

Ключевые слова: аксиологические основы, приоритетные направления, сельские территории, развитие.

Zlydnyk Y.R. Axiological Basics in Formation and Implementation of Priority Directions of Socio-Economic Development of Rural Areas.

The peculiarities of rural areas' functioning in Ukraine in the context of the necessity of formation the priority directions for their socio-economic development were reviewed. The priority directions of socio-economic development of rural areas based on axiological foundations were substantiated. The necessity of taking into account the axiological values at the stage of formation of priority directions of socio-economic development of rural areas, as well as at the stage of their implementation, was defined. The features of present economic activity in rural areas without exactly defined axiological factors and their implementation were outlined, as well as prospects of economic activity's development under the condition of economic agents' performance based on deep internal axiological foundations were defined

Key words: axiological basics, priority directions, rural areas, development.